

ZAĞARCIBAŞI

Zağarcıbaşı
(Elbise-i
Atika-i
Osmâniyye,
İÜ Ktp., TY,
nr. 9362,
vr. 23^a)

Revan ve Tebriz fetihlerinde bulunan Şahin Mehmed Ağa, Rumeli beylerbeyliği pâyesiyile İnebahtı sancak beyliğine getirilmişti. Zağarcıbaşı seferlerde ve savaşlarda bazan yeniçerilerin kumandanlığını yapar, kale muhafazasında da bırakılabildi. Turnacıbaşı gibi zağarcıbaşılar da zaman zaman devşirme memurluğu görevi yapar (Naîmâ, II, 503), merkezden taşraya ferman ve hil'at götürmekle görevlendirilirdi. Önceleri İstanbul'da kullukları (karakol hizmeti) bulunmayan zağarcıbaşı XVII. yüzyıldan itibaren kulluk sahibi olmuştu. Ocak dahilinde yoklama hizmetini yine bazı durumlarda zağarcıbaşı yapardı. Yoklama hizmetinin iyice gevşediği XVII. yüzyılda Zağarcıbaşı Eğinli Mehmed Ağa, Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'nın emriyle yaptığı yoklamada pek çok münhal kadro tesbit ederek hazineleri rahatlatmış, çok takdir edilen bu hizmetine mukabil kısa sürede kul kethüdâsı, ardından da yeniçeri ağası yapılmıştı (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 345-346). I. Mahmud zamanında Ağakapısı'nın yenilenmesi münasebetiyle padişahın Ağakapısı önünden geçerken yeniçeri ağasının ona, zağarcıbaşının ise maiyetindeki Dârüssaâde ağasına şerbet vermesi âdet haline gelmişti (Şem'dânîzâde, I, 156). Kanunnâmelerde samur ve vaşak kürk kaplı kadife üst elbisesi giydiği ve sorgucuna balıkçıl tüyü taktığı belirtilen zağarcıbaşı atına gümüş zincir, enselik, gümüş üzengi ve topuz vurma hakkına da sahipti. II. Mahmud döneminde zağarcıbaşılığın pâye şeklinde de verildiği anlaşılmaktadır (Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, I, 442, 452). Ocağın kaldırılması arefesinde kurulan Eşkinci Ocağı'nda da görev alan zağarcıbaşı, 1826 yılında ocağın ilgası sırasında diğer ocak ağaları gibi bir miktar maaşla taltif edilmiş ve kapıcıbaşı zümresine alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Cevdet-Askerî, nr. 20429; BA, MD, nr. 35, s. 111; 3 *Numaralı Mühimme Defteri* (haz. Nezihi Aykut v.dğr.), Ankara 1993, s. 570; 6 *Numaralı Mühimme Defteri* (haz. Hacı Osman Yıldırım v.dğr.), Ankara 1995, s. 589, 592; 7 *Numaralı Mühimme Defteri* (haz. Hacı Osman Yıldırım v.dğr.), Ankara 1997, I, 501; 51 *Numaralı Mühimme Defteri: Sultanın Emir Defteri* (haz. Hikmet Ülker), İstanbul 2003, s. 11, 12; 82 *Numaralı Mühimme Defteri* (haz. Hacı Osman Yıldırım v.dğr.), Ankara 2000, s. 161-162, 189, 203-204, 237; İbn Kemal, *Tevârih-i Âli-i Osmân*, VII, 387; Selânikî, *Târih* (İpsirli), s. 65, 77, 231, 337, 414, 818; II, 610; Ayn Ali, *Risâle-i Vazîfeh-orân*, s. 88; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadrî) Efendi Târihi* (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, tür.yer.; *Anonim Osmanlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 42, 86, 121, 125, 210, 219, 221, 288, 292; *Eyyûbî Efendi Kânunnâmesi* (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1994, s. 43-44, 46, 58; Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-beyân fî Kavânin-i Âli-i Osmân* (haz. Sevim İlgürel), Ankara 1998, s. 146, 147, 148, 152; Naîmâ, *Târih* (haz. Mehmet İpsirli), Ankara 2007, I-IV, bk. İndeks; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, bk. İndeks; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, s. 234^a vd.; Râşid, *Târih*, III, 166; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 156; II/B, s. 6, ayrıca bk. tür.yer.; Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Askerî Vaziyeti*, s. 78, 79; *Taylesânîzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı: 1785-1789* (haz. Feridun M. Emeçen), İstanbul 2003, s. 86, 106, 180, 194, 267, 268; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 315; Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, *Târih* (nşr. Ziya Yılmaz), İstanbul 2008, I, 108, 318, 392, 442, 452, 579; II, 946; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih* (nşr. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, s. 67, 288, 584, 616, 633; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, tür.yer.; II, İv. 2/6; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, İstanbul 1991-96, III, 135, 139; VII, 247; VIII, 140; IX, 165, 200, 218, 223, 229-230, 259, 265, 377; Ahmed Refik [Altınay], "Fatih Devrine Ait Vesikalar", *TOEM*, VIII-XI/49-62 (1335-37), s. 19. ABDÜLKADİR ÖZCAN

ZAĞRA-i ATİK

(bk. ESKİ ZAĞRA).

ZAĞRA-i CEDİD

(bk. YENİCE-i ZAĞRA).

ZAHARYA

(XVIII. yüzyıl)

Türk müzikisi bestekârı,
hânende.

Kaynaklarda yaşadığı dönemle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Nûri Şeyda Bey, *İkdam* gazetesinde yazdığı bir makede (7 Rebûlevvel 1316 / 26 Tem-

muz 1898) Zaharya'nın (Zacharias), III. Ahmed döneminde (1703-1730) Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi Kilisesi'nde ilâhi okuyan bir rahip ve iyi bir tambur icracısı olduğunu söyler, ardından Mîr Cemil ve Kürkçü lakaplarını alışının sebeplerini araştırır. Suphi Ezgi, bazı el yazması güfte mecmualarındaki kayıtlara dayanarak onun İtrî'den (ö. 1711) sonraki dönemde yaşadığını ve kürkçülükle uğraştığını kaydeder. Ayrıca Georgios Papadopoulos, *Simvole İstin İstorian Tis Par'imîn Eklisiastikis Musikis* adlı eserinde Zaharya'nın III. Selim dönemi (1789-1807) bestekârları arasında yer aldığını, aynı zamanda Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi Kilisesi başmugannisi Daniel Protopsaltis'in yakın arkadaşı olduğunu, dolayısıyla hayatının bu tarihlerden hareketle araştırılması gerektiğini yazar. Hazîne-i Hâssa Dairesi Sirkâtibi Salâhî Efendi *Vekâyî'nâme*'sinde, 4 Şeval 1150 (25 Ocak 1738) tarihinde Topkapı Sarayı'nda icra edilen bir fasılda kendi eserlerinin de okunduğunu ve Zaharya'nın padişah tarafından ödüllendirildiğini kaydeder. Rauf Yektâ Bey ise Zaharya hakkında şunları söyler: "Eski üstatlarımızın rivayetine göre Zaharya, ekseri vaktini yaşadığı asrın müzik konservatuvarları hükmünde olan mevlevihânelerde, tekkelerde geçirir. Bu müzik menbalarına senelerce devamı sayesinde âyin, ilâhi, durak, na't, ezan okur ve sabah essalâtı verirmiş. Hatta Fener'de oturduğu mahalleye yakın olan mescidin minaresinde ara sıra ezan okuduğu ve gayet muhrik sesiyle sabah essalâtı verdiği meşhurdur". Ardından onun eserlerinin, kendisinden önceki bestekârlar tarafından tesis edilen halis klasik Türk üslubunun ince bir zevkle işlenmiş örneklerinden ibaret olduğunu ifade eder. Ayrıca Zaharya hakkında, ileri yaşlarında Müslümanlığı kabul etmiş olabileceği yönünde kaynağı ve kesinliği belli olmayan bir varsayım da söz konusudur. Başta Suphi Ezgi ve Yılmaz Öztuna olmak üzere sonradan yazılmış metinlerde Zaharya'nın 1740 yılı civarında öldüğü belirtilmektedir.

Kiryakos Filoksenis *Musika Leksion* adlı eserinde, Zaharya'nın XVIII. yüzyılın sonlarına doğru eski büyük bestekârların eserlerini içeren *Efterpi* adlı bir kitap hazırladığını, ancak yayımlayamadan öldüğünü yazar (bu eser daha sonra Teodor Fokaefs ve Stavrakı Bizantios tarafından İstanbul'da neşredilmiştir [1830]). Aynı zamanda iyi bir nazariyatçı olan Zaharya'nın bestelediği eserlerin çoğu unutulmuş olup günümüze ulaşabilen az sayıdaki bestesi klasik repertuvarın önde gelen eserlerinden-

dir. Başta ağır çenber usulünde, “Düşme-
sin miskin gönüller zülf-i anber-bülara”
mısrayla başlayan hümayun bestesi ol-
mak üzere berefşan usulünde, “Şebnem
gibi saçlısın hûn-i eşk-i pür-revânım” mı-
srayla başlayan hüseyinî, ağır çenber usu-
lünde, “Leyle-i zülfün dil-i şeydâ olur divâ-
nesi” mısrayla başlayan isfahan, aynı usul-
de, “Çeşm-i mey-günun ki bezm-i meyde
cânan döndürür” mısrayla başlayan segâh
besteleri, hüseyinî makamında, “Tal’atın
devr-i kamerde mihrîâlem tâb eder” mı-
srayla başlayan ağır semâisi ve uzzâl ma-
kamında, “Terk eyledi gerçi beni ol mâh-
cemâlîm” mısrayla başlayan nakış yürük
semâisi günümüzde de icra edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 305-306; Suphi Ezgi,
Nazarî-Amelî Türk Musikisi, İstanbul 1933, I,
146; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Beste-
kân*, İstanbul 1993, s. 57-60; Murat Bardakçı,
Fener Beyleri’ne Türk Şarkıları, İstanbul 1993, s.
32, 54; *Dârülehân Külliyyâtı*, İstanbul 1995, nr.
200; Yağmur Damla Örsel, *Zaharya’nın Hayatı,
Eserleri ve Musikimize Etkileri* (yüksek lisans te-
zi, 1996), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bil-
imler Enstitüsü; Gönül Paçacı, “İstanbul’un Mü-
ziği”, *Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul*
(haz. Filiz Özdem), İstanbul 2009, II, 434; Öztuna,
BTMA, II, 508.

GÖNÜL PAÇACI TUNÇAY

ZÂHİD

(bk. ZÜHD).

ZÂHİD-i GEYLÂNÎ

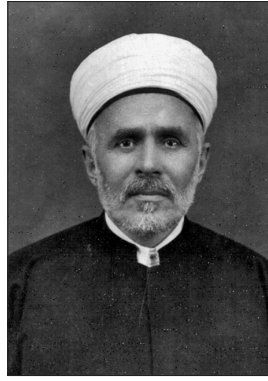
(bk. İBRÂHİM ZÂHİD-i GEYLÂNÎ).

ZÂHİD KEVSERİ

(1879-1952)

Son devir Osmanlı âlimlerinden.

Muhammed Zâhid Kevserî 16 Eylül 1879
tarihinde Düzce’nin Hacıhasan (ardından
Çalıcuma, bugün Karaçalı) köyünde doğ-
du. Dedelerinden Gûser (Kevser) adlı birine
nisbetle anılan Çerkez asıllı bir aileye men-
suptur. Babası müderris Hasan Hilmi Efen-
di 1831’de Kafkasya’da Şebzer’de doğdu.
Bu yörede tahsilini tamamladıktan sonra
ülkesinin 1863’te Rusya tarafından işgal
edilmesi üzerine ailesi ve talebeleriyle bir-
likte Düzce’ye hicret edip kendi adına izâ-
fetle kurulan Hacıhasan köyüne yerleşti.
Düzce’de Nakşibendiyye tarikatı halifeler-
inden Şeyh Devlet’e bağlandı ve 1865’te
hilâfet mansıbını elde etti. 1867’de köyün-
de inşa edilen medresede müderrislik yap-

Zâhid
Kevserî
(Muzaffer
Özcanoglu
fotoğraf
arşivi)

maya başladı. 1870’te İstanbul’a giderek
Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî’nin soh-
betlerine katıldı ve bazı tarikat mensup-
larının evrad olarak çokça okuduğu *Delâ-
ilü’l-hayrât**tan icâzet aldı. Ertesi yıl git-
tiği Hicaz’da Nakşî şeyhlerinden Mûsâ el-
Mekki’nin yanında bulundu ve ondan da
hilâfet icâzeti aldı. Hac görevini ifa edip
Düzce’ye geldi. 1887’de İstanbul’da Gü-
müşhânevî’nin yanında dört defa halvete
girdi ve hilâfet mansıbını elde etti. Düz-
ce’ye döndükten sonra vefatına kadar Ye-
nicami’nin yanında yaptırılan medresede
pek çok talebe yetiştirdi, tarikat dersleri
verdi. Hasan Hilmi Efendi yaklaşık 100 ya-
şında iken 20 Eylül 1926 tarihinde Düzce’-
de vefat etti ve Hacıhasan köyünde def-
nedildi.

Zâhid Kevserî temel İslâmî bilgileri ba-
basından aldıktan sonra girdiği Düzce’-
deki rüşdiye mektebinde müftü Üsküp-
lü Hüseyin Vecih Efendi gibi hocalardan
ders aldı ve mezun oldu. 1893’te İstan-
bul’a gidip Kazasker Hasan Efendi Dârül-
hadis Medresesi’nde öğrenimini sürdür-
dü. Bir taraftan amcası Mûsâ Kâzım Ke-
vserî’den Arap dili ve edebiyatı okurken di-
ğer taraftan Fâtih Camii’nde çeşitli hoca-
ların verdiği derslere devam etti. Burada
ders halkalarına katıldığı hocalar arasın-
da Çekmeceli İsmâil Zühdü Efendi, Yûsuf
Ziyâeddin Efendi, Karınâbâdlı Halil Efen-
di, Alasonyalı Ali Zeynelâbidin Efendi, Ha-
cı Hâfız diye bilinen Eğinli İbrâhim Hakkı
Efendi, Ali Rızâ Fakrî Efendi ve Şeyh Meh-
med Esad Dede gibi âlimler yer alır. Ken-
di ifadesine göre ilmi şahsiyetinin teşek-
külünde en çok Alasonyalı Ali Zeynelâbi-
din Efendi ile Eğinli İbrâhim Hakkı Efen-
di etkili oldu. Bu arada babasının dostu Kas-
tamonulu Şeyh Hasan Hilmi Efendi’den
tarikat dersi aldı ve tasavvuf yoluna intisap
etti. İstanbul’da on yıl süren medre-
se tahsilini 1904’te tamamlayıp 1906’da
girdiği ruûs imtihanını kazandı ve dersiâm
unvanını elde etti.

Fâtih Camii’nde müderrislik yapmaya
başlayan Zâhid Kevserî bu sırada medre-
selerin islahı için kurulan komisyonda gö-
revlendirildi; İttihat ve Terakkî Cemiyeti’-
ne muhalefetine rağmen öğretime ilişkin
yeni kararların alınmasını sağladı. 1913’-
te İstanbul müderrisliği ruûs imtihanını
kazandı. Dârülfünun’da açılan fıkıh mü-
derrisliği imtihanında da başarı göster-
mesine rağmen tayini İttihatçılar tarafın-
dan engellenince Kastamonu’da yeni açıl-
an medresenin kuruluşu ile görevlendiril-
di. Burada üç yıl kaldıktan sonra deniz yo-
luyla İstanbul’a dönerken bindiği tekne-
nin alabora olması yüzünden boğulma teh-
likesi atlattı. I. Dünya Savaşı’nın ardından
Dârüşşafaka’daki bir aylık müderrisliğin-
den sonra Süleymaniye’de Medresetü’l-
mütehasşısın müderrisliğine getirildi. Bu
arada Süleymaniye Medresesi temsilcisi
sıfatıyla Meclis-i Vekâlet-i Ders’e üye seçil-
di. 15 Ağustos 1919 tarihinde şeyhülislâm
vekilliği makamı olan ders vekâleti göre-
vine tayin edildi. Sultan III. Mustafa’nın
yaptırdığı medresenin Sadrazam Ahmed
Tevfik Paşa’nın başkanlığındaki bir cemi-
yet tarafından yıkılmasına karşı çıkıp Ders
Vekâleti’ne bağlı medreselerin kendi iz-
ni alınmadan yıkılmayacağı gerekçesiyle
mahkemede dava açtığı için bir süre son-
ra ders vekâleti görevinden uzaklaştırıldı,
fakat meclis üyeliği devam etti.

Zâhid Kevserî hayatı boyunca İttihat ve
Terakkî Cemiyeti’ne mensup devlet, siya-
set ve fikir adamlarına muhalif kaldı. 1922
yılıının sonlarına doğru bir dostunun, hak-
kında tutuklama emrinin çıkarıldığını so-
kakta kendisine söylemesi üzerine ailesi-
ne bile haber vermeden deniz yoluyla Mı-
sır’a hareket etti, önce İskenderiye’ye, bir-
kaç gün sonra da Kahire’ye ulaştı. İsken-
deriye’den Beyrut’a, oradan Şam’a geçti
(1923). Şam’da Dârü’l-kütübî’z-Zâhiriyye’-
deki yazma eserler üzerinde incelemeler
yaptı. 1926’da Kahire’ye döndü ve Ezher’-
de okuyan Türk talebelerinin kaldığı Te-
kiyyetü’l-Etrâk Ebû’z-Zeheb adlı tekkede
ikamet etmeye başladı. 1928’de ilmi seya-
hat maksadıyla ikinci defa Şam’a gittiyse
de burada kendisine uygun bir çevre bu-
lamadığından ertesi yıl Kahire’ye döndü.
Kahire’de Dıcvî, Muhammed b. Ca’fer el-
Kettânî, Ahmed Râfi’ et-Tahtavî gibi âlim-
lerden de İslâmî ilimlerden icâzet aldı. Her-
hangi bir geliri olmadığından maddî sıkın-
tı çekmesine rağmen yardım tekliflerini
kabul etmedi. Bazı Türkçe belgeleri Arap-
ça’ya çevirtmek amacıyla Dârü’l-mahfûzâ-
ti’l-Mısıriyye idaresince açılan imtihanı ka-